ՈՅԵԱՆ ԱՂԱՒՆԻ

ՇԱԲԱԹԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԱՋԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ — ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 10 ՅՈՒԼԻՍ 1852 — ԹԻՒ 20

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Շաբաթ կէս օրէն չորս ժամ ետքը ցամաքի և Կայսերական նաւուց Թնդանօթները բարձրագոչ աւետեցին Մահմէտականաց Պայրամի տօներուն սկսիլը։ Մէն տեսակ Օսմանեան նաւերը իսկոյն գոյնզգոյն դրօշակներով զարդարուեցան։ Պայրաքաղաքիս նեղուցը ու նաւահանգիստը որ բնականապէս գեղեցիկ են, կարծես թէ ծաղկազարդ պարտէզներու փոխուեցան։

Հետևեալ կիւրակէ օրը Պայրամի տօնախմբութեան ամենափառաւոր հանդէսը կատարուեցաւ։

Ընդհանուն ամէն նախարարները և բարձը աստիճանի պաշտօնեայները թէ Բարձրագոյն դրան և թէ Կայսերական բանակին ու ծովային զօրաց մեծ գործակալները, Իւլէմայի (գիտնոց ըստ օրինաց և կրօնից) կարգին գլխաւոր անդամները բոլորն ալ հանդիսաւոր զգեստներ հագած թօփ գաւուի արքունի պալատը գումարուեցան։ Վեհափառ Սուլթանը, (որուն առջևէն կարգաւ կերթային յիշեալ պաշտօնեայները իւրաքանչիւր ըստ կարգի և աստիճանի) Պապի Հիւմայունէն (Կայսերական դռնէն) ելլելով Այա Սուլթան Ամէտի մզկիթը գնաց։ Ճամբուն մէկ ծայրէն մէկալ ծայրը երկու կողմէն երկու կարգ զօրք կային։ Հրաժշտաց խումբերը տեղ տեղ զմայլեցուցիչ եղանակներով մեծազօր Ինքնակալին գալուստը կը շնորհաւորէին։ Օրաց գունդերը և ժողովրդեան մեծ բազմութիւնը կայսեր անցնելու ճամբուն վրայ կեցած՝ իրենց սրտին ուրախութիւնը հաղորդ ձեռքերով (պին եաշա փատիշահ) մաղթանքով կը յայտնէին։ Ընդհանուր Կայսրն ալ սիրով և մարդասիրութեամբ անոնց նայելու կը բարեհաճէր, որն որ Կայսերական ողջունի նշան է։

Յիշեալ մզկիթի մէջ սովորական աղօթքը լրմնալէն ետքը Կայսրն ու պաշտօնեայները նոյն կարգաւ թօփ գաւուի պալատը դարձան, ուր բոլոր մեծ նախարարները և բարձը աստիճանի պաշտօնեայները Օգոստափառ Սուլթանին իրենց ակնածական խոնարհուելը ընելու արժանացան։

Կիրակի, երկուշաբթի և երեքշաբթի օրերը աս մեծ տօնախմբութեան պատճառաւ Բարձրագոյն դուռը և Կայսերական կառավարութեան զանազան տեսչութեանց պաշտօնատեղիները գոց էին և ամէն մարդ շնորհաւորական այցելութիւններու երթալով իրենց գլխաւորներուն յարգանքնին մատուցին։ Իրեկ ալ ըստ սովորութեան Բարձրագոյն դուռը և ուրիշ պաշտօնատեղիները ըստորին աստիճանի պաշտօնեայները բարձրագոյն աստիճանի եղածներուն շնորհաւորութեան պարտաւորութիւն կատարեցին, իւրաքանչիւր սենեկինը իրենց գլխաւորի առաջնորդութեամբը։ Այս հանդէսն ալ տեսնելու արժանի բան մըն էր։

— Յարգոյ ընթերցողաց յայտնի է թէ անցեալները Կայսերական հրովարտակով մը ամենայն աստիճանի պաշտօնէից (թէ անձնական և թէ պաշտօնական արժանաւորութիւն կամ այլ կերպիւ ձեռք բերած) պատուոյ նշանները ետ առնուեցան։ Մէն մարդ կըսպասէր թէ Կայսերական կառավարութիւնը մէկ կերպ տնօրէնութիւն մը պիտի ընէ արժանաւոր ծառայները վարձատրելու համար։ Ընդհանուր Ինքնակալը իւր սովորական մարդասիրութեամբը բարեհաճեցաւ այս անգամ պատուոյ նշաններ շնորհելու Բարձրապատիւ փոխարքային, Շէյխ իւլ Իսլամ էֆէնտիին, մեծ ծովապետին, Թնդանօթաձիգ զօրաց նախարարին, պատերազմական գործոց նախարարին, արդարութեան Բարձրագոյն ատենի նախագահին, արտաքին գործոց և ելևմտից նախարարներուն, Ռումելիի, Անատոլուի, Հիճազի, Ալբանիայի և Կոստանդնուպոլսոյ բանակաց և Կայսերական պահապան զօրաց հրամանատարներուն և փոխարքայի խորհրդականին։ Այս Մէճիտիէ ըսուած և անձնական արժանաւորութեան համար շնորհուած նշանները նորաձև են. մէջտեղը պղնձագոյն կիսուած (մինէ) բոլորտիքը արծաթի ճաճանչներով. կիսուածին վրայ ոսկի տառերով սոպագոյ (հաւատարմութիւն) ղայրէի (փոյթ) հարիյէի (պատիւ) գրուած է, և ասոնց ալ մէջ տեղը արքունի նշանագիրը (թուրա) կայ։

Այս նշանները երեք տեսակ ըլլալով՝ առաջին հինգ հատը բարձրագոյն, հետևեալ հինգ հատը երկրորդ և վերջին հինգ հատն ալ երրորդ կարգի են։ Առաջին կարգի Մէճիտիէ նշանը մէկ մեծ՝ կուրծքի ձախ կողմը և մէկ պզտիկ՝ վիզը կախելու է. երկրորդ կարգինը առաջինէն քիչ մը պզտիկ ու մէկը կրծոց աջ կողմն ու մէկալը վիզը պիտի կախուի. և երրորդ կարգինը միայն կուրծքի աջ կողման համար է։

— Պէյ օղլուի ոստիկանութիւնը, որ առ ժամանակ մի Սապիթ աղային յանձնուած էր, անցեալ շաբթու մէջ Նէսիպ փաշային յանձնուեցաւ։

— Շաբաթ, որ Պայրամի նախընթաց օրն էր, պատերազմի նախարար Մէհմէտ Ռիւշտի փաշայի խնամքը (որն որ միանգամայն ոստիկանութեան գործոց տեսուչ է) բազմաթիւ անձանց աղատութիւն շնորհուեցաւ, որոնք կամ փոքրիկ պարտուց և կամ չնչին յանցանաց համար բանտարկեալ էին։ Այս գթութիւն գործը, որ վեհափառ Սուլթանին բարեխնամ կամացը համեմատ է, շատ գովութեան արժանի է, թող խեղճ աղատելոց արտասուալից շնորհակալութիւնը։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՆԳԼԻԱ. | օնտոն 5 յուլիսի։

Նախընթաց թերթով Անգլիոյ խորհրդարանին գոցուելը համառօտիւ մը յիշեցինք։ Թագուհւոյն գահախօսութենէն քանի մը ուշադրութեան արժանի յօդուածներ այս տեղս կը համառօտեմք։

«Լ օրտեր և Պարոններ»

«Ընդհանուր քաղաքականութեան ակնածութիւններէ կըստիպուիմ սովորական ժամանակէն առաջ ազատելու զձեզ ձեր օրէնսդրական պաշտօններէն։»

«Խորհրդարանի գործերուն ձեր ցուցցած եռանդն ու փոյթը կարողացուցին զիս, կի տառերով սոպագոյ (հաւատարմութիւն) ղայրէի (փոյթ) հարիյէի (պատիւ) գրուած է, և ասոնց ալ մէջ տեղը արքունի նշանագիրը (թուրա) կայ։

Այս նշանները երեք տեսակ ըլլալով՝ առաջին հինգ հատը բարձրագոյն, հետևեալ հինգ հատը երկրորդ և վերջին հինգ հատն ալ երրորդ կարգի են։ Առաջին կարգի Մէճիտիէ նշանը մէկ մեծ՝ կուրծքի ձախ կողմը և մէկ պզտիկ՝ վիզը կախելու է. երկրորդ կարգինը առաջինէն քիչ մը պզտիկ ու մէկը կրծոց աջ կողմն ու մէկալը վիզը պիտի կախուի. և երրորդ կարգինը միայն կուրծքի աջ կողման համար է։

— Պէյ օղլուի ոստիկանութիւնը, որ առ ժամանակ մի Սապիթ աղային յանձնուած էր, անցեալ շաբթու մէջ Նէսիպ փաշային յանձնուեցաւ։

— Շաբաթ, որ Պայրամի նախընթաց օրն էր, պատերազմի նախարար Մէհմէտ Ռիւշտի փաշայի խնամքը (որն որ միանգամայն ոստիկանութեան գործոց տեսուչ է) բազմաթիւ անձանց աղատութիւն շնորհուեցաւ, որոնք կամ փոքրիկ պարտուց և կամ չնչին յանցանաց համար բանտարկեալ էին։ Այս գթութիւն գործը, որ վեհափառ Սուլթանին բարեխնամ կամացը համեմատ է, շատ գովութեան արժանի է, թող խեղճ աղատելոց արտասուալից շնորհակալութիւնը։

ՄՕՆԹԻ ԲՐԻՍԹՕ

(Շարունակութիւն. տես թիւ 8 — 9 — 10 — 11 — 12 — 17 — 18 — 19)

Ո՛չ Մերսեսէս և ո՛չ Էտմոն Ֆէրնանին աս ժպիտը չէին տեսներ։ Այս խեղճ երիտասարդները այնպէս երջանիկ էին, որ զիրենք միայն կը տեսնէին և այն պայծառ երկինքը որ զիրենք կ'օրհնէր։

Տանկլար և Քատրուս իրենց հրամայուածը անոնց ըսին. ետքը Էտմոնին ձեռքը սերտ բարեկամութեամբ թօթուելով. Տանկլար Ֆէրնանին ու Քատրուս Տանթէսի հօրը քովէն կերթային. որ հաստակաց ուշադրութեան կեդրոնն էր։

Այս ծերունին պողպատէ անկիւնաւոր (ֆասէթալը) մեծ կոճակներով զարդարուած կերպասէայ գեղեցիկ զգեստ մը հագած էր։ Իր նիհար բայց ջղալից ոտքերը վայելուչ կերևային խայտաճամուկ բամբակէ գեղեցիկ գուլպաներուն մէջ։ Ճերմակ ու կապոյտ ժապաւէններ կախուած էին իր եռանկիւնի գլխարկէն. վերջապէս, գլխակոր փայտէ գաւազան մը ուներ ձեռքը։

Անոր քովէն, ինչպէս ըսինք, Քատրուս կ'երթար, որ փառաւոր հացկերութի մը յուսով Տանթէսի ընտանեաց հետ հաշտուած էր, և հաղիւ մտքին մէջ առնլի իրիկուան պատահած բաներուն վրայօք անորոշ յիշատակ մը կար, ինչպէս որ մտրդ առաւօտուն արթնցած ժամանակը, կը յիշէ գիշերը տեսած երազը։

Տանկլար Ֆէրնանին մօտենալով, ճամբայ տրուած սիրաշարին աղէկ մը կը նայէր։ Ֆէրնան երկու ապառնի ամուսիններուն ետևէն կուգար, բոլորովին մոռցուած Մերսեսէսէն, որ երիտասարդական անձնասիրութեամբ և սիրով վառուած Էտմոնէն զատ մէկը չէր տեսներ։

Ֆէրնանի գոյնը նետեր կը, քիչ մը ետքը յանկարծ կարմրեցաւ, այնպէս որ փոփոխակի երբեմն կը կարմրեր ու երբեմն կը դեղնէր։ Աչքն ատեն դէպ 'ի Մարսիլիա կը նայէր, ու ջղային սաստիկ ցնցում մը իր անդամները կը սարսէր։ Ֆէրնան բանի մը կը սպասէր, մէկ մեծ անց ք մը կը դուշակէր։

Տանթէս պարզ հագուած էր, ծովային վաճառականութեան վերաբերեալ մէկը ըլլալով հագած հանդերձը քիչ մը զինուորական միաձև զգեստի կը նմանէր, և քիչ մըն ալ քաղաքական սովորական հագուստին. կերպարանքին զուարթութիւնը որ իր նշանածին ուրախութեամբը և գեղեցկութեամբը կաւելնար՝ կատարեալ էր։

Մերսեսէս գեղեցիկ էր թխագոյն աչքերով և կարմրափայլ շրթունքներով, և համարձակ կը քալէր։ Քաղաքացի աղջիկ մը գուցէ իր ուրախութիւնը կերպով մը ծածկելու ջանայ. բայց Մերսեսէս զուարթերես էր և իր բոլորտիքը եղողները կը նայէր. թէ իր զուարթութիւնը և թէ իր նայուածքը յայտնապէս սա խօսքերը կիմացընէին՝ թէ որ բարեկամներս էք, ուր ախացէք ինծի հետ, քանզի ես արդարև շատ երջանիկ եմ։»

Երբոր նշանածներն ու անոնց ընկերակիցները Ռէվէրէ մտուցան, Պ. Մորել իջաւ ու անոնց առաջը գնաց, և անոր հետևեցան նաւաստիներն ու զինուորները, որոնց նորոգէր էր իւր կողմէն Տանթէսի եղած խոստմունքը, թէ Լըքլէր նաւապետին տեղը պիտի անցնի։ Էտմոն՝ երբոր տեսաւ անոր գալը, Մերսեսէսը Պ. Մորելի բազկին յանձնեց։ Վաճառականն ու երիտասարդ աղջիկը առջևնուն ինկան, իրենք առաջ փայտաշէն սանդուխին վեր ելլելով որ դէպ 'ի սենեակը կը տանէր. ուրտեղ ճաշը պատրաստուած էր։

— Հայր իմ, ըսաց Մերսեսէս սեղանին մէջ տեղը կանգնելով, դուն աջ կողմն նստէ, կ'աղաչեմ. իսկ ձախ կողմս կուզեմ որ ինձ եղբայրութիւն ընողը նստի, և այս խօսքը այնպէս քաղցրութեամբ մը արտասանեց որ դաշտնի մը հարուածի պէս՝ Ֆէրնանի սրտին խորը թափանցեց։ Սոսոր շրթունքը այլագունեցան, և իր տգեղ երեսին գարձեալ արիւնը քիչ մըրեցաւ. այնպէս որ փոփոխակի երբեմն կը կարմրեր ու երբեմն կը դեղնէր։ Աչքն ատեն դէպ 'ի Մարսիլիա կը նայէր, ու ջղային սաստիկ ցնցում մը իր անդամները կը սարսէր։ Ֆէրնան բանի մը կը սպասէր, մէկ մեծ անց ք մը կը դուշակէր։

Տանթէս պարզ հագուած էր, ծովային վաճառականութեան վերաբերեալ մէկը ըլլալով հագած հանդերձը քիչ մը զինուորական միաձև զգեստի կը նմանէր, և քիչ մըն ալ քաղաքական սովորական հագուստին. կերպարանքին զուարթութիւնը որ իր նշանածին ուրախութեամբը և գեղեցկութեամբը կաւելնար՝ կատարեալ էր։

Մերսեսէս գեղեցիկ էր թխագոյն աչքերով և կարմրափայլ շրթունքներով, և համարձակ կը քալէր։ Քաղաքացի աղջիկ մը գուցէ իր ուրախութիւնը կերպով մը ծածկելու ջանայ. բայց Մերսեսէս զուարթերես էր և իր բոլորտիքը եղողները կը նայէր. թէ իր զուարթութիւնը և թէ իր նայուածքը յայտնապէս սա խօսքերը կիմացընէին՝ թէ որ բարեկամներս էք, ուր ախացէք ինծի հետ, քանզի ես արդարև շատ երջանիկ եմ։»

Երբոր նշանածներն ու անոնց ընկերակիցները Ռէվէրէ մտուցան. Պ. Մորել իջաւ ու անոնց առաջը գնաց, և անոր հետևեցան նաւաստիներն ու զինուորները, որոնց նորոգէր էր իւր կողմէն Տանթէսի եղած խոստմունքը, թէ Լըքլէր նաւապետին տեղը պիտի անցնի։ Էտմոն՝ երբոր տեսաւ անոր գալը, Մերսեսէսը Պ. Մորելի բազկին յանձնեց։ Վաճառականն ու երիտասարդ աղջիկը առջևնուն ինկան, իրենք առաջ փայտաշէն սանդուխին վեր ելլելով որ դէպ 'ի սենեակը կը տանէր. ուրտեղ ճաշը պատրաստուած էր։

— Հայր իմ, ըսաց Մերսեսէս սեղանին մէջ տեղը կանգնելով, դուն աջ կողմն նստէ, կ'աղաչեմ. իսկ ձախ կողմս կուզեմ որ ինձ եղբայրութիւն ընողը նստի, և այս խօսքը այնպէս քաղցրութեամբ մը արտասանեց որ դաշտնի մը հարուածի պէս՝ Ֆէրնանի սրտին խորը թափանցեց։ Սոսոր շրթունքը այլագունեցան, և իր տգեղ երեսին գարձեալ արիւնը քիչ քիչ աներևոյթ ըլլալով՝ բոլորովին դեղնեցաւ։

Այս միջոցս Տանթէս ալ նոյն վարպետութիւնը կը բանեցընէր. իր աջ կողմը Պ. Մորելը նստեցուց, ու ձախ կողմը Տանկլարը, ետքը իր ձեռքովը նշան ըրաւ ամէն մէկուն որ ուզած տեղերնին նստին։

Արդէն պատրաստուած էին սեղանին վրայ տեսակ տեսակ կերակուրներ և ընտիր էրէնէր ինչպէս էին երշիկներ (սուճուգ), խաչափառներ (լէնկէճ), խեցեմորթներ (ստաքոզ) ոստրէներ (ըստրիտիա) և այլն։

— Ինչո՞ւ այսպէս լուռ կեցեր ենք, ըսաւ ծերունին բաժակ մը տսպանիոն (սարը եաքութի) պէս դեղնագոյն գինի խմելով, որն որ փանֆիլ անձամբ բերեր Մերսեսէսի առջևը դրեր էր։ Կարծես թէ ուրախութիւն ընելու համար ժողուուած չենք։

— Է՛հ, ամուսին մը ամէն ատեն ուրախ չի կրնար ըլլալ, ըսաւ Քատրուս։

— Բանը ան է, ըսաւ Տանթէս, որ ես այս վայրկենիս մէջ չափազանց երջանկութենէս չեմ կրնար ուրախ ըլլալ։ Թէ որ դուն այս մտոք կը խօսիս, բարեկամ, իրաւունք ունիս։ Ուրախութիւնը երբեմն անսովոր աղդեցութիւն մը կ'ընէ, տրտմութեան պէս մարդը կը նեղէ։

Տանկլար Ֆէրնանը դիտեց, որուն դիւրագրգիռ բնութիւնը սրտին յուզմունքը մերթ կը ծածկէր և մերթ կը յայտնէր։

— Ի՞նչ ունիս, ըսաւ, բանէ մը վախ ունիս, ընդհակառակն ես կը կարծեմ թէ ամէն բան քու բաղձանացդ համաձայն կը քալէ։

— Ես ալ չիշդ աս բանէն կը վախնամ, ըսաւ Տանթէս, կարծեմ թէ մարդ ասանկ դիւրութեամբ երջանիկ ըլլալու համար ծնած չէ։ Երջանկութիւնը կը նմանի դիւթական կղզեաց այն պալատներուն, որուն դռները վիշապները կը պահեն. պէտք է պատերազմիլ զանի ձեռք ձգելու համար. ճշմարիտ կըսեմ որ ես ալ չեմ գիտեր թէ ինչ բանով արժանացայ Մերսեսէսի այրը ըլլալու։

այս տարուան նիստերուն բաղդատաբար սակաւաւոր ժամանակին մէջ, բազմաթիւ խիստ հարկաւոր, և կը յուսամ, մեծապէս և միշտ օգտաւէտ կարգադրութիւններ հաստատելու։»

«Ամեն օտար տէրութիւններէն Անգլիոյ համար ունեցած բարեկամական խորհուրդներնուն հաւատիքը ընդունած եմ, և հաւատամ յոյս ունիմ թէ Եւրոպիոյ գլխաւոր տէրութիւններուն մէջը բարեբաղդաբար գրտնուած բարեկամական յարաբերութիւնները բաւական զօրութեամբ հաստատ մնալով՝ պիտի կարողանան, Ատուածային նախախնամութեան օգնութիւնը, խաղաղութիւն բարեաց երկար շարունակութիւնը ապահովցնելու աշխարհիս։ Իմ ուշադրութիւնս անդադար այս մեծ նպատակին վրայ պիտի ըլլայ։...»

«Բարձրագոյն դրան և Եգիպտոսի փաշային մէջը՝ տեղի ունեցած վիճաբանութիւններուն խաղաղական վերջաւորութիւնը Արևելեան երկիրներուն հանդարտութեանը երաշխաւորութիւն մըն է, միանգամայն և քաջալերութիւն մը առևտրական յաջողակութիւնը ծաւալելու։»

«Ռանգուն բնակող հպատակներուս եղած անիրաւութիւններուն և անարգանաց համար արդարութեամբ պահանջուած հատուցումը Վալի Թագաւորին կողմէն չըտրուելուն համար՝ յիշեալ իշխանին հետ բարեկամական յարաբերութիւնիս ընդմիջեցան, ... ։ Հաւատամ եմ թէ ինձ հետ պիտի հաւանիք ծովային և ցամաքային զօրաց վարմունքին, որոց քաջութեամբ և զինուորական կրթութիւնը Ռանգուն և Մարթապան քաղաքները առնուեցան, և ինձ հետ պիտի յուսաք որ աս երևելի յաջողութենէն ետքը շուտով և պատուաւոր կերպիւ խաղաղութիւն պիտի ըլլայ։»

. . . . . .

«Հաճութեամբ հաստատեցի ազգային պահպան զօրաց լաւագոյն կերպիւ կազմուելնուն համար ձեր առաջարկած օրէնքը, և այս սահմանադրական զօրութիւնը ներքին պաշտպանութեան առարկայներու սահմանուած ըլլալով՝ դրացի տէրութիւններուն կասկածի արդար իրաւունք չիտար, բայց օտար կառավարութեանց հետ յարաբերութիւններս յանկարծ փոխուելու ըլլան նէ, իմ երկիրներուս ապահովութեանը և պաշտպանութեանը միշտ ձեռնտու կրնայ ըլլալ։»

. . . . . .

«Ադրիանիայի մէջ նոր գտնուած ոսկոյ ընդարձակ հանքերը ընկերական վիճակները յանկարծ փոխեցին, և ասոր անմիջապէս ուշադրութիւն ընելու է։»

. . . . . .

«Այժմեան խորհրդարանը շուտով լուծելու դիտաւորութիւն ունիմ. և մեծ փափաքս ան է որ մեր ազատ սահմանադրութիւնս համեմատ անդամ ընտրելու իրաւունք ունեցող զանազան ընկերակցութիւնները ածային իմաստութեան ազդեցութեամբը կարենան անանկ պատգամաւորներ ընտրելու, որոնց գիտութիւնը և հայրենասիրութիւնը օգնեն ինձ իմ անդադար ջանիցս մէջ՝ տէրութեանս պատիւը պաշտպանելու; երկրիս բողոքական կարգադրութիւնները և անոնց բնական հետևանքը եղողքաղաքական և կրօնական ազատութիւնը հաստատ պահելու, աղդային կրթութիւնը ընդարձակելու և լաւացընելու, ճարտարութիւնը, արհեստը և գիտութիւնը քաջալերելու և ծաւալելու, երկրիս բարոյական և ընկերական վիճակը բարձրացընելու, և այս կերպիւ ժողովրդեանս երջանկութիւնն ու բարեկեցութիւնը աւելցընելու։»

— Խորհրդարանի նոր անդամոց ընտրութիւները սկսան։ Հնոտնի համար ընտրուելի պատգամաւորներն են Հրտ Ռ՚ոն Ռիսսէլ Պարոն Ռոթշիլտ, Սըր Ռէյմս Տիուք և Միսթր Մասթրման, որոց չորսն ալ կարելի է որ ընտրուին։

— Խորհրդարանները օգոստոսի 20 ին կըսկսին պիտի բացուին։

— Սթոքիրթ քաղաքը մեծ կռիւ մը պատեհեր է բողոքականաց և հռոմէականաց մէջ, որուն պատճառը վերջիններուն փողոցներու մէջ եկեղեցական թափօրիս պտուտիլը արգիլող արքունի հրովարտակը եղած պիտի ըլլայ։ Այս հրամանին հակառակ հռոմէականները մեծ խաչերով թափօրի ելեր են յիշեալ քաղաքին մէջ, ուր բազմաթիւ Իւլանտացիք մօտ քաղաքներէն հաւաքուելով՝ մասնակից եղեր են. և միւս բնակիչները չը խառնուելով՝ անկարգութիւն մը չէ եղեր։

Բայց օր մը երեկոյեան ժամուն Անգլիացի մը Իւլանտացւոյ մը հետ վիճաբանելու սկսեր է գինետան մը մէջ. Իւլանտացին կը պնդէր թէ թափօրները պիտի շարունակեն և Անգլիացին թէ պիտի դադարին. վիճաբանութենէն ետքը կռիւ ու ծեծ ելլելով Անգլիացին յաղթող գտնուեր, բայց Իւլանտացին վոէժխնդրութիւնը հետևեալ առաւօտ ձգեր է։ Իսկապէս նշանակեալ օրը Իւլանտացիք քանի մը Անգլիացւոյ վրայ յարձակելով՝ կանոնաւոր պատերազմ բացուեր է, և վիրաբուժի մը տան և բողոքականաց եկեղեցւոյն պատուհանները կոտրտեր են։ Բայց քիչ մը ետքը Անգլիացիք ալ թուով զօրանալով՝ Իւլանտացւոյ բնակած բոլոր տունները քանդեր ու կահ կարասիքը ցիր ուցան ըրեր են, և ասով չըբաւականանալով՝ Իւլանտացւոյ երկու աղօթատեղիները մտեր, ամեն բան տակն ու վրայ ըրեր, գիրքերը աւրեր, սեղանը քանդեր և վերջը ամեն բան կրակի տուեր են, յիշեալ աղօթատեղիներուն կից եկեղեցականաց մէկուն դրբատունն ու կառասիքը մէկ տեղ։

Քաղաքապետները զօրաց օգնութեամբը անկարգութիւնները վերջացուցեր են։ Հարիւր քսան յանցաւորք մեծագոյն մասամբ Իւլանտացիք բանտարկուեցան ամէնքն ալ ծանր կամ թեթև վիրաւորած։ Մոնց մէկը արդէն մեռեր է, և երկուքն ալ վտանգի մէջ են։ Մեռածներուն վերքերը փայտով և կարասեաց կոտրտանքով և ատուռոց ոսքերով եղած ըլլալով՝ անվնաս կը կարծուին։

Բաղամաթիւ պահպանք փողոցները կը հսկեն որ կրկին անկարգութիւն չըլլայ, որն որ կերակրէն ետքը սեղանի վրայ մանանոյ համեմ դնելու կը նմանի։

Զարմանալի է թէ բարեկարգ կառավարութեան հպատակ լուսաւորեալ (կարծուած) ժողովրդեան մը մէջ ինչպէս կրնան պատահել կրօնական վէճեր ու անոնցմէ ետքը արիւնահեղ կռիւներ։

ԳԱՂԴԻԱ. Փարիզ 3 յուլիսի։

Նախընթաց թերթով յիշուած դաւակցութեան վրայօք մանրամասն խուզարկութիւններ ըլլալու վրայ է։ Արդէն 32 անձինք բռնուեր են, որոց եօթը կանայք և մէկ պըզտիկ աղջիկ։ Զանազան նորահնար զէնքեր և ապստամբական թուղթեր ձեռք անցեր են։ Այս դաւակցութեան նպատակը Գաղղիոյ այժմեան կառավարութիւնը կործանել և հասարակապետութեան նախագահը սպաննել կ՚ելլի։

— Նախագահ իշխանը զօրապետի հագուստով Լէյէ պալատէն Թիւիլէրի պալատը գընաց Փարիզ նոր եկած հինդ զօրագունդերուն պաշտօնեայները ընդունելու համար, որոնց հետևեալ ատենաբանութիւնը ըրաւ։

«Պարոնայք

«Բանակին զանազան գունդերը տեսնելով որ Փարիզի պահպանութեան պաշտօնին մէջ իրարու կը յաջորդեն, բաղդաւոր կըլլամ տեսնելով որ ամենին ալ միևնոյն զինուորական հրահանգաց ոգւով և միևնոյն հայրենասիրութեամբ զօրացած են։ Ամենուրեք գտնուեցաք թէ Ամբրիկէ և թէ Ի Գաղղիա, ձեր վարքը հասարակաց շնորհակալութեանը արժանի եղաւ, և զձեզ Փարիզ կանչելով՝ իմ հաճութեանս յատուկ ապացոյց մը տալ ուզեցի։»

«Ամեն բարձրացեալ կացութեան մէջ, ինչպէս է իմս, հոգերը բերկրանքէն աւելի են։ Այսու ամենայնիւ անդադար աշխատանաց և մտածութեանց մէջ ալ ճշմարիտ վարձատ-

---

— Այո՛, անոր այրը ըլլալու ես, ըսաւ Քատրուս ծիծաղելով. բայց տակաւին եղած չես, բարեկամ. փորձէ անգամ մը անոր այրութիւն ընելը, և կը տեսնես թէ ինչպէս կ՚ընդունուիս։

Մերսետէս կարմրեցաւ։

Ֆէրնան իր աթոռին վրայ նստած սիրտը կը մաշէր. պըզտիկ ձայն մը առնելուն՝ կը սարսափէր, և ատեն ատեն իր քրտինքը կը սրբէր որ մարդարտի պէս իր ճակտին վրայ կը շարուէին, կամ մրրկայոյզ անձրևի մը առաջին կաթիլներուն պէս։

Յիրաւի Քատրուս դրացի, ըսաց Տանթէս, այսչափ փոքր բանի մը մէջ զիս սուտ հանելդ չարժէր, Սոյգ է. Մերսեդէս տակաւին իմ կինս չէ....։ (Ժամացոյցը հանեց) Բայց մէկ ու կէս ժամէն պիտի ըլլայ։

Ա՛ խօսքին վրայ իս բաքանչիւր ոք զարմացման ձայներ հանեցին, բայց 'ի Տանթէսի հօրմէն, որուն բարձրաձայն խընդալովը ակառաները կը տեսնուէին, որոնք դեռ գեղեցիկ էին։ Մերսեդէս ժպտեցաւ ու ալ չի կարմրեցաւ։ Ֆէրնան կասաղած՝ ձեռքը իր դանակին վրայ դրաւ։

«Ի՞նչ կըսես, մէկ ժամէն, հարցուց Տանկլար դոյնը նետած, ինչպէս կրնայ ըլլալ։

— Այո՛, բարեկամներ, պատասխանեց Տանթէս, շնորհակալ եմ։ Մոռէլին, որուն հօրմէս ետքը ամէնէն շատ պարտաւոր եմ աշխարհիս մէջ, որ ամէն դժուարութիւնները դիւրացուց. հարսանեաց հրամանին առած ենք, և ժամը երկուքը ու կէսին Մարսիլիայի քաղաքապետը Հոթէլ-տը-Վիլը (դատաստանարան) մեզի կըսպասէ։ Ուստի որովհետև հիմայ ժամը մէկը քառորդ անցած է, կարծեմ թէ շատ չեմ սխալիր մէկ ժամ ու երեսուն վայրկեանէն ետքը Մերսեդէսը տիկին Տանթէս պիտի անուանի ըսելու։

Ֆէրնան աչքերը դոցեց. պուռանունքը կրակի պէս կայրէին. սեղանին կռթընեցաւ, որպէս զի չի նուաղի, բայց որչափ որ կը ջանար, չի կրցաւ իր գաղտնի հեծութիւնը բռնել, որ բազմութեան ծիծաղին ու խնդակցութեան ձայնին մէջ չի լսուեցաւ։

— Աղէկ դործ տեսնալ չի՞ մի աս, յի՛, ըսաւ Տանթէսի հայրը։ Աբիկայ ատեն կորընցընե՞լ է մի քու կարծեօքդ։ Երէկ առտու դալ, այսօր ժամը երեքին կարդուիլ։ Խոստովանէ թէ նաւաստիները շուտ գործ կը լմընցընեն։

— Բայց միւս օրէնքնե՞րը. ըսաւ Տանկլար վախով. դաշնադրութիւնը ու գրութիւնը....։

— Դաշնադրութիւնը, ըսաւ Տանթէս ծիծաղելով, լմընցած է. թէ Մերսեդէս. և թէ ես բան մը չունինք։ Հասարակաց կանոնովը պիտի կարդուինք։ Աբիկայ շատ չի տևեր դրելու, և վճարելու ալ սուղ պիտի չըլլայ։

Ա՛ կատակին վրայ ուրախութեան և քաջալերութեան ձայներ լսուեցան։

— Ուրեմն հարմնախօսութեան ճաշ կարծենիս, ըսաւ Տանկլար, առանց տարակուսի հարսանեաց ճաշն է։

— Ո՛չ, ըսաւ Տանթէս, բան մը չես կորընցըներ, հանդարտ եղիր։ Վաղը առտու փարիզ կերթամ։ Հինգ օր պէտք է հոն երթալու, հինգ օր դառնալու, ու մէկ օր ալ ինձի յանձնուած պաշտօնը կատարելու. մարտի 12 ին ալ հոս դարձած կըլլամ. ուստի մարտի 12 ին բուն հարսանեաց ճաշը պիտի ըլլայ։

Երբոր նորէն ճաշ ըլլալու խօսքը եղաւ, ամենուն խընդութիւնը աւելցաւ, անանկ որ Տանթէսի հայրը որ 'ի սկզբան ճաշին՝ անոնց լուութեանը վրայ կը դանգատեր, այս միջոցիս ամենուն խօսակցելու ժամանակը 'ի զուր կը ջանար փեսացուին և հարսնացուին երջանկութեանը համար բարեմաղթութիւններ ընելու։

Տանթէս իր հօրը մտքը հասկըցաւ և մէկ սիրալիր ժպիտով մը՝ պատասխանեց։

Մերսեդէս սրահին մէջ ժամը նայեցաւ ու պզտիկ նշան մը ըրաւ Էմմանին։

Սեղանին բոլորտիքը՝ այն խնդալից ուրախութիւնը և այն ազատութիւնը կար որ ստորին վիճակի մարդկանց մէջ ճաշերուն վերջը կ՚ըլլան։ Անոնք որ իրենց տեղէն դուռ չէին, սեղանէն ելեր ուրիշ ընկերներ գտնելու գացեր էին։ Ամէն մարդ կըսկսէր մէկէն խօսիլ, և մէկը իր խօսակցին պատասխան տալու չէր հոգար, բայց միայն իր խորհուրդներուն մտադիր էր։

Ֆէրնանի դեղնութիւնը կարծես թէ Տանկլարի այտերուն վրայ փոխադրուեր էր։ Իսկ Ֆէրնանին վրայ կենդանութիւն մնացած չէր, և հրալից ջրի մը մէջ դատապարտուածի մը պէս կերևար։

Ամենէն առաջ ոտք ելեր սա սրահին մէկ կողմէն մէկալ կողմը շուրջ կուգար աշխատելով որ չըլսէ երգերն ու գաւաթներուն մէկ մէկու զարնուելու ձայները։

Քատրուս իրեն մօտեցաւ երբոր Տանկլար որմէ հեռանալ կը ձևացընէր, սրահին մէկ անկիւնը հասաւ քովը։

— Յիրաւի, ըսաւ Քատրուս, որ Տանթէսին քաղաքավարութիւնը, և մանաւանդ Փանֆիլի աղէկ գինին Տանթէսի անակնուանելի բարեբաստութենէն իր սրտին մէջ մնացած բոլոր ատելութեան բողոքները սընչացուցեր էին. յիրաւի, Տանթէս ազնիւ տղայ մըն է. և երբոր զանի իր նշանածին քովը նստած կը տեսնեմ, միտքս կըսեմ թէ շատ դէշ ըրիք անոր համար երեկ գաղտնի դաշնակցութիւն ընելնիդ։

— Բայց, ըսաւ Տանկլար, կը տեսնես որ բանը հետևութիւն չունեցաւ, այս խեղճ Ֆէրնանը այնքան տխուր ու վրայ եղած էր, որ 'ի սկզբան ինձի արտմուեցի տուաւ, բայց երբոր իր որոշմունքը հաստատ, անանկ որ իր նախանձորդին հարսանեացը պատիւ ընող առաջին երիտասարդը եղաւ, ալ ըսելիք չի մնաց։

Քատրուս Ֆէրնանին նայեցաւ, որ նախանձէն գոյնը նետած էր։

Ֆէրնանին ըրած զոհը շատ մեծ է, շարունակեց Տանկլար, որովհետև գեղեցիկ աղջիկ մը կը հրաժարի։ Մեղք, ինչպէս երջանիկ է իմ ապառնի նաւապետս. երանի՜ թէ անուանս Տանթէս ըլլար միայն տասներկու ժամ։

Հաճելի հեգնեալ Ընթերցողք

ատատութիւնը կար որ ստորին վիճակի մարդկանց մէջ ճաշերուն վերջը կ՚ըլլան։ Անոնք որ իրենց տեղէն դուռ չէին, սեղանէն ելեր ուրիշ ընկերներ գտնելու գացեր էին։ Ամէն մարդ կըսկսէր մէկէն խօսիլ, և մէկը իր խօսակցին պատասխան տալու չէր հոգար, բայց միայն իր խորհուրդներուն մտադիր էր։

Ֆէրնանի դեղնութիւնը կարծես թէ Տանկլարի այտերուն վրայ փոխադրուեր էր։ Իսկ Ֆէրնանին վրայ կենդանութիւն մնացած չէր, և հրալից ջրի մը մէջ դատապարտուածի մը պէս կերևար։

Ամենէն առաջ ոտք ելեր սա սրահին մէկ կողմէն մէկալ կողմը շուրջ կուգար աշխատելով որ չըլսէ երգերն ու գաւաթներուն մէկ մէկու զարնուելու ձայները։

Քատրուս իրեն մօտեցաւ երբոր Տանկլար որմէ հեռանալ կը ձևացընէր, սրահին մէկ անկիւնը հասաւ քովը։

— Յիրաւի, ըսաւ Քատրուս, որ Տանթէսին քաղաքավարութիւնը, և մանաւանդ Փանֆիլի աղէկ գինին Տանթէսի անակնուանելի բարեբաստութենէն իր սրտին մէջ մնացած բոլոր ատելութեան բողոքները սընչացուցեր էին. յիրաւի, Տանթէս ազնիւ տղայ մըն է. և երբոր զանի իր նշանածին քովը նստած կը տեսնեմ, միտքս կըսեմ թէ շատ դէշ ըրիք անոր համար երեկ գաղտնի դաշնակցութիւն ընելնիդ։

— Բայց, ըսաւ Տանկլար, կը տեսնես որ բանը հետևութիւն չունեցաւ, այս խեղճ Ֆէրնանը այնքան տխուր ու վրայ եղած էր, որ 'ի սկզբան ինձի արտմուեցի տուաւ, բայց երբոր իր որոշմունքը հաստատ, անանկ որ իր նախանձորդին հարսանեացը պատիւ ընող առաջին երիտասարդը եղաւ, ալ ըսելիք չի մնաց։

Քատրուս Ֆէրնանին նայեցաւ, որ նախանձէն գոյնը նետած էր։

Ֆէրնանին ըրած զոհը շատ մեծ է, շարունակեց Տանկլար, որովհետև գեղեցիկ աղջիկ մը կը հրաժարի։ Մեղք, ինչպէս երջանիկ է իմ ապառնի նաւապետս. երանի՜ թէ անուանս Տանթէս ըլլար միայն տասներկու ժամ։

Հաճելի հեգնեալ Ընթերցողք

բուԹիւններ կը գտնուին. առաջինը պարտաւորութեան կատարելն է. անկէ էաքը ամենէն քաղաքը եղածներէն մէկն է (ինձ համար) մեր բանակին պէս բանակի մը հրամայել, առնոր անցած, այժմեան և ապագային հոգը տանիլ, անոր պիտոյից և օգտիցը յարմարիլ, և վերջապէս գիտնալ որ վտանգի օրը անոր ազգու գործակցութեանը կարելի է միշտ ապաւինիլ, ինչու որ անոր շարժառիթը պատիւն է։»

«Հաւատի եղիք, պարոնայք, որ ձեր Փարիզ մնացած ժամանակը ուրախութեամբ ամէն առիթները 'ի գործ պիտի դնեմ ղձեղ տեսնելու և իմ սիրալիր խնամոյս նշաններ տալու։»

— Լօնտոնի Պէյլի Նիւ-ս լրագիրը յունիս 18 ին Հռովմէն գրուած նամակ մը առնելով՝ կրսէ թէ Գարլիոյ դեսպան Մօսիէս Տը Մէնտելալին ծառան իւր տէրը թունաւորելու անյաջող փորձ մը ըներ է կաթով խահվէին մէջ մինդեղ խառնելով։

ԱՒՍԴՐԻԱ։ Վիէննա 11 յուլիս։

Վերհափառ կայսրը երեկ կէս գիշերէն երկու ժամ անցած յանկարծ Վիէննա եկաւ. նոյն օրը առաւանց Շէօնպրունի պալատը իւր ծնողքին և Սաքսոնիոյ Թագուհւոյն (որ կայսեր մօրաքոյրն է և այս օրերս Վիէննա կը գանուի) այցելութիւն ընելու գնաց։ Կէս օրէն ետքը պաշտօնեայներուն և տէրութեան խորհրդականներուն հետ խօսակցելէն և խորհուրդ ընելէն ետև, նոյն օրը երեկոյին ս արձեալ Փէշթ գնաց։

— Աւստրիոյ մէջ կտաւէ գործուածները աւելի ևս ապնուացնելու ջանքին օգնելու համար կայսրը վրայ (քէթէն) և կանեփի (քէնտիր) մշակութեան կենդրոնական ընկերութիւն մէջ մտաւ, 40 բաժին գրուելով որ 20·000 ֆիորին կընէ։

ՍԱՌՏԵՆԻԱ· Թուրին 4 յուլիս։

Պատգամաւորաց խորհրդարանը յունիսի 26 ին սկսաւ քննել ամնստութեան վերաբերեալ նոր օրինագիրը, որուն վրայօք յառաջագոյն գրեցինք։ Դահանայից կուսակցութիւնը չափազանց յամառութեամբ դէմ խօսեցաւ, որպէս թէ Լիկեղեցւոյն իրաւանցը հակառակ ըլլայ. միւս կողմն ալ նմանապէս ծուռ աչքով կը նայէր նոյն օրէնքին, որ անբաւական կը կարծէ տէրութեան իրաւունքը պարզ կերպիւ հաստատելու։ Ուստի հակառութիւնը շատ աշխոյժիւ ելաւ։ Վերջապէս առաջարկուած օրէնքին ամէն յօդուածները քու էից առաւելութեամբ ընդունուեցան։

ԱՄԵՐԻԿԱ· Նիւ Լիորք 19 յունիս։

Միացեալ Նահանգաց հասարակապետութիւն Ուիկ կուսակցութեան կողմէն ընտրուելի նախագահութեան հետամուտը դեռ չը նշանակուեցաւ. բայց առ հասարակ կը կարծուի թէ Աբրահամ զօրապետը պիտի ընտրուի։ Ամ սոյս 17 ին Պալթիմոր եղած ժողովին մէջ յիշեալ զօրապետը 134 քուէ, Միսթր Ֆիլմորը 128 քուէ և Միսթր Ուէպսթըրը 30 քուէ ստացեր են։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ։ Սիրայէն ամսոյս 14 ին կը գրեն։

«Մօտերս Փրէվէզա կըսպասուի Ամերիկայի Սանեաչինթօ անուն ֆրիգատը, որ Կոստանդնուպոլիս գնաց, անկեց Միացեալ Նահանգաց դեսպան Միսթր Մարշը առնելով՝ Յունաստան բերելու համար, որոյ պաշտօնն է Հելլենական կառավարութենէն հաստատում պահանջել, ամերիկայի հիւպատոսին Աթէնքի մէջ եղած անարգանացը համար։»

«Խրիսթոֆիրոզ քահանայն իւր եղբայրակիցներէն մէկուն նենդութեանը շնորհիւրը Մանիայի մէջ ձերբ անցաւ և օրեն շղենաւով Փաթրաս տարուեցաւ ուր դատաստանը պիտի տեսնուի։»

— Աթէնքի օսերվէրիոր լրագրին մէջ կը կարդամք.

«Յունաստանի բոլոր երկիրները գնձոյ կամ խաղողիկի (քիշնիշ) սրթեր ունկուած այգիներուն մէջ արտաքոյ կարգի տարափոխիկ ախտ մը կը տիրէ։ Այս ախտը որ մինչև հիմա Յունաստանի մէջ անծանօթ էր, խաղողիկի ողկոյզները մածուցիկ նիւթով մը կը պատէ, մինչոյ գոյն կուտայ և տասն օրուան մէջ չորցընելով՝ հատերը կը թափէ և շատ անգամ ողկոյզն ալ կը ձգէ։ Վերջին ծանուցական լուրերուն նայելով՝ ասս ախտը շատ տեղ մնկալ այգիներուն ալ կը վնասէ, և քանի մը կողմեր ալ ծառերը անգամ անկէ ազատ չեն»։

«Մինչև հիմայ եղած ճիշդ հաշիւներէն կ'երևի որ գնձոյ հունձքերուն երեք մասին երկուքը վնասանալու վտանգ կայ։ Շատ տեղ ալ ամէնը կորսուած է»։

«Նոր տունկերը հիներէն պակաս վնասուեր են այս ախտէն։ Կառավարութիւնը իրաւամբ վախնալով ասս անակնկալ դժբաղդութենէ ծանր հետևանքէն, ամէն միջոցները 'ի գործ դրաւ ախտը անմիջապէս քննելու և եթէ կարելի է զանիկայ տկարացընելու հնարքը դտնելու և անոր տարածմանը արգելք դնելով՝ երկրագործներուն և հողի տէրերուն օգնութեան հասնելու համար։ Երկրագործութիւն արհեստին մէջ հմուտ անձինք ասս պաշտօնով ասդին անդին ղրկուեցան։

«Իրաւ է որ ասս վերջին օրերս ախտը քիչ մը դադրածի պէս եղաւ, բայց վերջապէս և աւելի մեծ վնասներ ըլլալու չէ ըսելու չեմք կրնար»։

«Գնձոյ հունձքերուն կորուստէն յառաջ գալու երկրիս վնասը շատ մեծ պիտի ըլլայ, երբոր հաշուենք թէ ասս բերքին բոլորն ալ օտար երկիրներ կը ղրկուին և տարեկան վեց կամ եօթն միլիոն ֆրանք (50 կամ 60 հազար քսակ Օսմանեան դահեկան) կը բերէ»։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կեսարիայէն մեր յարգոյ Թղթակիցը յունիսի 26 ին կը գրէ.

«Կեսարիոյ միաբանութիւնը որով և ազգային գործոց տրամադրութիւնը խիստ տակն 'ի վերայ է. երկու դպրոց կայ քաղաքին մէջ, երկուքը ստակ մը չարժեր, մեծ մեծ շէնքեր, բայց մեղք ազգին ստակին որ զանոնք շիներ են. չկայ երկու միաբան հոգի որ ասոր հոգ պանիչ նայիչ ըսեն. իրարու հետ անձնական վէճեր ունին՝ ազգային գործերն, ազգային հաստատութիւններն իրենց գործիք ըրած՝ կաշխատին մինչև մեծ մեծ պարտքերու տակ ձգելով; վերջապէս անոնց կործանմանը պատճառ ըլլան. ամենևին ազգային գործոց փոյթ չկայ. Աստուած վերջը բարի ընէ, ազգապետաց տուն մը տայ որ այս խառնութեանց ինչպէս կարենալ աւարտ մը տրուելուն խելքերնին հասցունեն զաղդը մեղքնալով. . .»

«Թալասու հոյակապ Վարդապատրիկեան վարժարանը դայի, շատ ուրախացայ տղոց յառաջադիմութեանը վրայ՝ անձամբ հարցաքննին ըլլալով անոնց զանազան ուսմանցը մէջ. և յատուկ շնորհակալութիւն ու բարեմաղթութիւն մատուցի վարժարանին հիմնադիր և խնամակալ Վարդապատրիկեան ազգասէր աղայից։»

«Նոյնպէս և Մունձուսունի դպրոցը ըստ արժանւոյն ազէկ գտայ. ասոնց վրայ ուրիշ անգամ մանրամասն տեղեկութիւններ ունիմ գրել. . . . .»

— Աբշալոյս Արարատեանի 419 երորդ թերթին հետևեալ քանի մը տողերը կը համառօտեմք Աբբայեանց և Գոլէժցւոց մէջ եղած վէճերուն վրայօք գրուած յօդուածէ մը։

«. . . Երկբայութիւն չունիմք թէ հռոմէադաւան հայ ժողովրդեան խոհեմ, լուսաւորեալ և պարկեշտ մասը, որ խիստ մեծագոյն և զօրաւոր մասն է, վերջին ճգամբ պիտի աշխատին իրենց քաղցրախտ հոգևոր հայրերը, Վենետիկոյ Մխիթարեան միաբանները կըսեմք պաշտպանելու. քանզի եթէ անոնց հակառակորդները յաղթող գտնուին այս դէպքին մէջ, եթէ անոնց հակառակորդաց սկզբունքը ընդունելու և 'ի գործ դրուելու ըլլայ, մեղք, շատ մեղք ըլլայ պիտի հռոմէադաւան հայ ժողովրդեան և հետևաբար ընդհանուր ազգին՝ քանզի հայերէն խօսիլը սակաւ առ սակաւ բոլորովին պիտի մոռցուի հռոմէական Հայոց մէջ. լատինական ծէսերը պիտի յաջորդեն հայկական ծիսից, և հայութիւնը ու ազգութիւնը (մէջերնուն) ընկնելով, ոմանք պիտի ըսեն՝ ինչպէս հիմա ևս կըսեն թէ Կաթոլիկ եմ, Հայ չեմք. ոմանք թէ լատին եմ, Հայ չեմք. և ուրիշները թէ Գաղղիոյ Ֆրանկ եմ, Հայ չեմք[1]. մեք ուշադրութեամբ աչքերնիս բանալ կը սիրենք թէ ինչ կերպով մեր ազգային գրականութիւնը կրնայ զարգանալ։ Ինչպէս ասոնց վրայ ուրիշ անգամ մանրամասն տեղեկութիւններ ունիմ գրել. . . . .»

— Աբշալոյս Արարատեանի 419 երորդ թերթին հետևեալ քանի մը տողերը կը համառօտեմք Աբբայեանց և Գոլէժցւոց մէջ եղած վէճերուն վրայօք գրուած յօդուածէ մը։

«. . . Երկբայութիւն չունիմք թէ հռոմէադաւան հայ ժողովրդեան խոհեմ, լուսաւորեալ և պարկեշտ մասը, որ խիստ մեծագոյն և զօրաւոր մասն է, վերջին ճգամբ պիտի աշխատին իրենց քաղցրախտ հոգևոր հայրերը, Վենետիկոյ Մխիթարեան միաբանները կըսեմք պաշտպանելու. քանզի եթէ անոնց հակառակորդները յաղթող գտնուին այս դէպքին մէջ, եթէ անոնց հակառակորդաց սկզբունքը ընդունելու և 'ի գործ դրուելու ըլլայ, մեղք, շատ մեղք ըլլայ պիտի հռոմէադաւան հայ ժողովրդեան և հետևաբար ընդհանուր ազգին՝ քանզի հայերէն խօսիլը սակաւ առ սակաւ բոլորովին պիտի մոռցուի հռոմէական Հայոց մէջ. լատինական ծէսերը պիտի յաջորդեն հայկական ծիսից, և հայութիւնը ու ազգութիւնը (մէջերնուն) ընկնելով, ոմանք պիտի ըսեն՝ ինչպէս հիմա ևս կըսեն թէ Կաթոլիկ եմ, Հայ չեմք. ոմանք թէ լատին եմ, Հայ չեմք. և ուրիշները թէ Գաղղիոյ Ֆրանկ եմ, Հայ չեմք[1]. մեք ուշադրութեամբ աչքերնիս բանալ կը սիրենք թէ ինչ կերպով մեր ազգային գրականութիւնը կրնայ զարգանալ։ Ինչպէս ասոնց վրայ ուրիշ

1 Ոմանք ալ այնչափ կուրացեալ են նախապաշարմամբ,

Հռովմէական Հայոց մը վէճը։

Ընդհանուր փեսուրիւն։

«Հռովմէական Հայը անանկ սեպհական ժողովրդեան մը անդամ է, որուն ազգութիւը բացարձակապէս կրօնքին վրայ հաստատեալ է. և թէպէտ այս անձը կրօնասիրութիւն և ազգասիրութիւն դաղափարներուն տարբեր ըլլալը աղէկ կը հասկընայ, բայց և այնպէս անիմանալի խղճի խայթ մը չարչրկուած չկրնար երբեք ազգը սիրել, առանց կրօնքը վերաւորելու. կամ կրօնքը սիրել, առանց ազգը պախարակելու։ Այս սահմանէս կը հետևի, որ յիշեալ անձին կեանքը մտաւորական խորհրդածութեանց յուզմունք մի է։ Աւանդոյն վիճակի ցանկալու բնական եռանդը իւր սիրտը կը բոցակիզէ, իւր առյդ բնաւորութիւնը զինքը կը դրդռէ և թևերը բաց՝ կարծես թէ պատրաստ է իր ազգակից եղբայրը գրկելու. բայց աչացը առագաստէն իր եղբայրը իրեն օտար կ'երևայ, նման երկչոտ մարդու մը, որուն գիշեր ատեն իւր պարտէզին թուփերը տոկալի ճիւաղներ երևան։

«Հռովմէական Հայը կարծես թէ բռնի պարտաւորեալ է մոռնալ, թէ յետ սիրոյ որ առ Աստուած՝ ընկերը սիրելն է առաջին պատուիրանը. որովհետև իրեն կը քարոզեն թէ, իւր հաւատակիցը ընկեր անուանելը քրիստական յանցանք է։ Իր ուշիմութիւնը այս սոսկալի վնասը կը բազդատէ ածային և բնական օրինաց հետ, աղէկ կիմանայ որ մարդ պարտաւոր է նախ իւր ծնողքը՝ ապա ազգը՝ ապա օտարը սիրել, բայց նոյն հետայն միտքը կկնայ Հայ անունը և իբրև յուսահատ ձեռքը ճակատը դրած գլուխը վար կը ծռէ։

«Այն սէրը որ հեթանոսութիւն մէջ պահանջեալ՝ քրիստոնէութիւն մէջ քրիստական մեղք և լուսաւորեալ դարուս մէջ քաղաքական յանցանք սեպուած է, այն սէրը միայն ներուած է մեր հռովմէական եղբօրը, այսինքն կղնապրոթեստանտ. և այն ոչ բացարձակ այլ սահմանաւոր. քանզի պարտաւորեալ է սիրել ոչ թէ իւր կղզիակիցները, այլ կամայ և ակամայ սիրել իւր հակառակորդները՝ եթէ կուզէ էկումենական հանիլ։ Կը քարոզեն իրեն որ յաւիտենական երանութիւն ժամանելու համար. ոչ միայն պէտք է եր ազգին անունը հեռքել և ուրանալ, ոչ միայն իւր հաւատակիցը ընկեր չանուանել, այլ պինտ առաջ իւր մտաց բնական ասը շինցանել և կոյր հնազանդութիւն օրինաց հպատակիլ։

«Հնթադրենք թէ իւր առտնին խաղաղութիւն համար այս ծանր լուծը կրելու յօժարի. բայց միայն անհակառակելի իրաւամբ պահանջէ որ իւր քաղաքական իրաւանցը պաշտպան մը գտնէ ունենայ։ Այս դարձեալ անլուծանելի խնդիր մի է, որովհետև ինչպէս ըսինք իւր կարծեցեալ ազգութիւնը յատկապէս կրօնքի վրայ հաստատեալ ըլլալով, քանի որ կրօնական տնօրինութիւնց մէջ կարծիքները հակառակ են, բնականապէս կը հետևի որ

թիւն չեմք ըներ անոնց՝ լատին եմ, կաթոլիկ եմ կամ Յունական Ցրոնկ եմ ըսելուն. քանզի այս խօսքերը ինչ արժէք ունենալը ամեն մարդ գիտէ. բայց մեծապէս կը ցաւիմք որ իրենց հայութիւնը կուրանան 1, Հայ չեմ կըսեն և հայ-ութիւնը իրենց պատիւը ալ, իրենց համարումն ալ կը կորսնցուցնեն ոչ միայն նոյն իսկ Ճշմարիտ Ֆրանկաց առջև, այլ բուն ընդհանուր Հայոց ազգին առջև ևս . . . . . »

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Երզրումանեան Միքայէլ աղան ընկերակցութեամբ իւր աղնիւ գերդաստանին երեքշաբթի օր մայրաքաղաքէս մեկնեցաւ Իզմիր երթալու, ինչպէս որ յառաջ ալ ծանուցած էինք։ Միքայէլ աղային հետ գնաց նաև իւր քեռորդի ուսումնագէտ Օհան աղան Վահանեան, որուն նոր յօրինած քիմիականութեան պատուական գրքին տպագրութիւնը արդէն սկսած է։

— Պրուսայու երևելի հայազգիներէն Խապախճեան Մատթէոս աղային այսօր և Գրիգոր աղային անցեալ հինգշաբթի Կոստանդնուպոլիս եկան։

— Շաբաթ օր հայ քահանայ մի Իւսկիւտար իւր տան մէջ ինքզինքը մեռուցեր է ատրճանակով մը։ Յիշեալ քահանայն բաւական հարստութիւն և յարգ ունենալով և պարկեշտ ընտանեաց ալ տէր ըլլալով՝ ասանկ աղետալի կերպիւ կեանքը վերջացընելուն, կը կարծուի թէ անշուշտ խելքը ցնորած պիտի ըլլայ ատ մեղքը գործած ատենը։

— Իզմիր տասնևեօթն տարեկան յոյն աղջիկ մը իւր ծառայած տանը վերի դատիկոնի պատուհանէն զինքը վողոց նետելով՝ անձնասպան եղեր է։ Կըսեն թէ երիտասարդի մը սիրահարած և ասոր համար մօրմէն յանդիմանութիւն լսած ըլլալով՝ յուսահատուած կամ խելագարութեան զոհ եղեր է։

— Շաբաթ օր ժամը ութն ու կէսին մեծ կրակ մը ելաւ Գասըմ փաշա խաղախորդայ գործարանէն (Թապագհանէ)։ Հիւսիսային հողմը սաստիկ փչելով՝ մեծ վնասներ հասցընելու վրայ էր. բայց ամեն կողմէն մանաւանդ արքունի նաւարանէն օգնութիւններ հասնելով՝ առջևը առնուեցաւ. այսու ամենայնիւ մէկ ու կէս ժամու մէջ 22 տուն, 5 խան, 12 աղօրիք և 42 խանութ հրոյ ճարակ եղան։ Թէպէտ բաւական ծանր է ասկրուստը, բայց ասկէ մեծ չըլլալուն և Գասըմ փաշայի ազատուելուն մեծապէս օգնեց պատերազմի և ծովային զօրաց նախարարներուն ներկայութիւնը, որ շատ քաջալերութիւն տուաւ ջրհան բանեցընողներուն ջուր կրողներուն և ուրիշ գործաւորներուն։

— Նոյն գիշերը Ագասարայ ալ քանի մը տուներ այրուեցան։ Կիրակի օր ալ Փարմագաբու հրկիզութիւն մը պատահեցաւ, բայց շուտով հանգուցաւ։ Նոյնը եղաւ Այվասարայ երկուշաբթի առաւօտուն։

— Ընդեալ հինգշաբթի լուսնալու գիշեր շատ անկարգութիւններ պատահեր են Պէյ օղլու՝ ժամը երկուքին հրացանի մը ձայն առնուեր է Լիմի ճամիսի ըսուած թաղին կողմէն։ Ոստիկանութեան գործակալները իսկոյն հոն վազեր տեսեր են որ վեց չարագործներ իրարու հետ կը կռուէին՝ ձեռքերնին դանակներ և ատրճանակներ ունենալով։ Ոմանք ձեռք ձգել ուզեր են, բայց եղեռնագործները դէմ դնելով՝ պահապանաց գլխաւորին ձախ թեւը և ուրիշ մէկու մը ձախ կողը վիրաւորեր են։ Վիրաւորողը բռնուեր բանտը տարուեր է, բայց մեկալները փախեր են, և անշուշտ ուշ կամ շուտ ձեռք պիտի անցնին։ Վիրաւորելոց վիճակը բարեբաղդաբար վտանգաւոր չէ. և կը յուսացուի թէ շուտով կառողջանան։

— Նոյն օրը կէս գիշերէն երեք ժամ անցած Պէյ օղլու Փանկալտխի կողմերը Լիմա տաղ ըսուած տեղը երկու սպառազինեալ մարդ խանութի մը առջև կանգնած էին։ Ոստիկանութեան պահապանը զանոնք տեսնելով՝ կը մօտենայ և կը հարցընէ թէ ասատենս առանց լապտերի և սպառազինեալ ինչ կը խնդրեն, և իրը պատասխան՝ ահեակ ուսոյն վրայ դանակի հարուած մը ընդունեց։ Օգնողը յունաց հպատակ է։ Պահապանը առանց վախնալու, ուժով մը եղեռնագործը կը գրկէ, և բարձրաձայն կանչելով իր պաշտօնակցաց իմաց կուտայ, որոնք շուտ մը վրայ հասնելով՝ երկու չարագործներն ալ կը բռնէն ու բանտ կը տանին։ Ոստիկանութեան գործակալին վերքը վտանգաւոր չէ։

— Բարձրագոյն դրան մօտ Պաղչէյ դեսպան Լավալէթի Մարքեզը ամսոյս 8 ին Փարիզէն մեկնեցաւ Թուլօն երթալու, ուսկից Շարլմանիէ մեծ պատերազմական շոգենաւով Կոստանդնուպոլիս պիտի գայ, ուր քանի մը օրէն կըսպասուի։

— Նախընթաց թերթով Լմբարթալ լրագրէն առնելով՝ յօդուած մը հրատարակեցինք հռովմէականաց մէջ եղած խռովութեանց վրայօք։ Ինչպէս որ կը յուսայինք նոյն լրագիրը այս շաբաթ հետևեալ քանի մը տողերով յիշեալ յօդուածին դէմ գրուած բողոքը կը գրէ, զոր այս տեղս կ'օրինակեմք։

« Կոստանդնուպոլսէն յուլիսի 2 թուա. թիւն չեմք ըներ անոնց՝ լատին եմ, կաթոլիկ եմ կամ Յունական Ցրոնկ եմ ըսելուն. քանզի այս խօսքերը ինչ արժէք ունենալը ամեն մարդ գիտէ. բայց մեծապէս կը ցաւիմք որ իրենց հայութիւնը կուրանան 1, Հայ չեմ կըսեն և հայ-ութիւնը իրենց պատիւը ալ, իրենց համարումն ալ կը կորսնցուցնեն ոչ միայն նոյն իսկ Ճշմարիտ Ֆրանկաց առջև, այլ բուն ընդհանուր Հայոց ազգին առջև ևս . . . . . »

այնչափ հակակրութիւն (անթիպաթիա) ունին հայ անուան դէմ, որ հայ չեմ ըսելու համար պատճէն կաթոլիկ եմ կըսեն։

1 Զեմք կրնար խելք հասցընել սա բանին թէ Պապական հայերուն Գօրէժցիք ըսուած մասերը ինչպէս կրնան հայութիւնը կամ նոյն է իրենց առաջին ազգութիւնը ուրանալ, առանց յառաջագոյն ուրիշ կամ լաւագոյն (եթէ կայ) ազգի մը մէջ խառնուելու, որ գոնէ հայ չեմք ըսած ժամանակնին այս ինչ կամ այն ինչ ազգէ եմք ըսելու կարողանան։ Ըստ մեր կարծեաց՝ իւր ազգը ուրացողը իւր ծնողքը ուրացողէն տարբեր պատիւ չը կրնար ունենալ, և ինչպէս որ առանց ծնողաց մարդ չըլլար՝ անանկ ալ առանց ազգի մը վերաբերելու ոչ մէկ ժողովուրդ մը կրնայ գոնոնիլ աշխարհիս մէջ։

2 Կուզէինք հետևեալ չորս հինգ տողն ալ օրինակելու, բայց ըստ մեր կարծեաց նոյն տողերը շատ ընդհանուր կերպիւ գրուած ըլլալուն համար և ազգիս այժմեան վիճակին նայելով՝ չըհամարձակեցանք, մանաւանդ որ սէր և միաբանութիւն ըսուած բարիքը երբեք չեն տեսնուած այն ժողովուրդներուն մէջ, որոնք տարբեր կրօնքներով իրարմէ բաժնուած ըլլալու գժբաղդութիւնը ունին։

քաղաքական իրաւանց միութիւն չի կրնար ըլլալ. ուստի հռովմէական Հայը չունի բացարձակ իշխան մը իրեն դատաւոր, չունի օրէնք իրաւանց պաշտպան, ժողով մը՝ օրինաց տեղապահ. որով և այս մասանց մէջ բարձրագոյն իշխանութեանկողմանէ իրեն տրուած արտօնութիւնները բոլորովին անգործադրելի են։

« Գուցէ և այս վիճակէն դժգոհ չէր ըլլար հռովմէական Հայը, թէ իւր ընտանիքը իրեն կարծեաց համամիտ ըլլային. ընդհակառակն շատ անգամ կը պատահի որ, կամ կինը, կամ ծնողքը, կամ ազգական մը, կամ դրացին կամ ամենքը մէկ տեղ իրեն բարի յօժարութեանցը դէմ կըլլինին։ Կը համբերէ խեղճը. բայց իւր համբերութիւնն ալ ծանակի նիւթ կըլլայ։ Վերջապէս քրտամբ վաստակած հացը անհանգիստ ուտելէն զայրացած՝ կը գոչէ. « Այո՛, ես Հայ եմ, կրօնով ինչ ըլլամ նէ ըլլամ, ես Հայ եմ։ Ան ատենը կըբողոքեն հակառակորդները ուրիշ կարգ չկայ ևս . . . . . ու կռիւ։ Այս խռովայոյզ վիճակին մէջ կըբնակի հռովմէական խեղճ Հայը, իրրև անձ մը՝ որ փչեղէն անկողնի մը վրայ պառկի ու խայթերուն ցաւը նուազ զգալու համար՝ մէկ կողմէն մէկալ կողմը դառնայ ու վերքերը աւելցուցանէ. իրրև մարդ մը որ իր հայրենիքը աչքը տեսնայ և ըսէ, ես 'ի սէր Աստուծոյ հայրենեացս սերը զանց կառնեմ, և իրեն պատասխանեն. « այդ բա՞ւական չէ, պիրոնիներն ալ նղովէ. վերջապէս իրրև մէկը որ խարխուլ տան մէջ բնակի ըսելով թէ. « ես հոս կաղջիկ եմ ». քանի որ ազգակից դրացին իրեն կըսէ. « եղբայր տունդ կործանման վրայ է, զիս քեզի 'ի զուր բամբասեցին որ աղօթիցդ թշնամի ըլլամ, իմ տունս քուկդ է, ինչպէս կ'ուզես այնպէս աղօթէ. միայն կեանքդ վտանգաւոր տան մէջ մի՛ անցըներ » — Զկրտեմ ինչ անհիմն կասկածներ իւր ընթացիցը սրգելք կըլլան, խորհրդածութեամբ օրերը կանցընէ և տունը չի կործանած՝ կենացը վախճանին կը մօտենայ։ Կըբարեմաղթէ ան ատենը լաւագոյն օրեր իւր որդւոցը և յետնոց և իրեն վերջին խօսքերը կըլլան Հ-ՀՂ . . . իմ Պապս . . . իմ Հայ ազգս . . . և աչուքները կը գոցէ։ Այսպէս շատերը իրենց կեանքը կնքեցին. որոնց մէջը կան շատ յարգի եկեղեցականներ, այլ և այլ բարերար իշխանազուններ, և աղքատասէր տիկիններ. որոնց բրած բարիքները մոռցուեցան. և մօտ օրերս անխտիր այս վիճակը տրուեցաւ անոնց ամեն մէկուն զատ զատ իրը 'ի յիշատակ յետնոց,

Գանի կապրէր,
Ընդ ոչիրեց.
Հերյոածողէր։

« Աստուած տեսնայ և ողորմի։

« Բարեկամ մը »։

(Ազատ թիւ 418).

ՏԵԱՐՔ ԼՐԱԳՐՈՅՍ

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ = ՍԱՀԱԿ ԱՊՐՕԵԱՆ

Ընդամէն թարգմանութեան Բարբրագոյն Դրան։

Կ. ՊՕԼԻՍ Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՕՀԱՆՆՈՒ ՄԻՒՀԻՆՏԻՍԵԱՆ